

Maciej Andrzejewski

**WPLYW *LEX PROPRIA* NAJWYŻSZEGO TRYBUNAŁU
SYGNATURY APOSTOLSKIEJ NA ZAKRES OBOWIĄZYWANIA
ZASADY KONTRADYKTORYJNOŚCI W PROCESIE
SPORNO-ADMINISTRACYJNYM***

Wprowadzenie

Rozpoczynając rozważania dotyczące sądownictwa administracyjnego w Kościele należy w pierwszej kolejności przypomnieć słowa papieża Benedykta XVI z dnia 4 lutego 2011 r. do członków Najwyższego Trybunału Sygnatury Apostolskiej o roli i znaczeniu procesów administracyjnych w Kościele. W swoim przemówieniu papież podkreślał, że „jest to posługa o pierwszorzędym znaczeniu: udostępnienie narzędzi sprawiedliwości – od pokojowego rozwiązania kontrowersji aż do ich sądowego rozpatrywania i orzekania – stwarza możliwość dialogu i przywrócenia komunii w Kościele. Chociaż jest prawdą, że niesprawiedliwość trzeba zwalczać przede wszystkim duchowym orężem modlitwy, miłości, przebaczenia i pokuty, jednak w niektórych przypadkach nie można wykluczyć stosowności lub konieczności stawienia jej czoła przy zastosowaniu narzędzi procesowych”¹. Uwypuklenie znaczenia prawa procesowego jako narzędzia do czynienia pokoju w Ludzie Bożym, a tym samym przywracania *communio*, niewątpliwie możliwe jest dzięki wprowadzeniu do kanonicznego prawa procesowego sądownictwa administracyjnego. Utworzenie sądownictwa administracyjnego

DR MACIEJ ANDRZEJEWSKI, Katedra Norm Ogólnych i Teorii Prawa, Wydział Prawa Kanonicznego, Uniwersytet Papieski Jana Pawła II w Krakowie; adres do korespondencji: ul. Kanoniczna 9/408, 31-002 Kraków, Polska; e-mail: maciej.andrzejewski@upjp2.edu.pl; <https://orcid.org/0000-0001-8440-2426>

* Niniejszy artykuł powstał w wyniku realizacji projektu badawczego nr UMO-2017/25/N/H5/02554, finansowanego ze środków Narodowego Centrum Nauki.

¹ Benedictus PP. XVI, *Discorso ai partecipanti alla Plenari membri del Supremo Tribunale della Segnatura Apostolica* (04.02.2011), AAS 103 (2011), s. 8; tekst polski: Benedykt XVI, *Przemówienie do członków Najwyższego Trybunału Sygnatury Apostolskiej z dnia 4 lutego 2011*, http://www.opoka.org.pl/biblioteka/W/WP/benedykt_xvi/przemowienia/trybunals_04022011.html [dostęp: 31.07.2021].

w Kościele dokonało się w 1967 r. na mocy konstytucji apostolskiej *Regimini Ecclesiae Universae*², wraz z powołaniem do życia drugiej sekcji Sygnatury Apostolskiej. Zgodnie z art. 106 REU, przez drugą sekcję Sygnatura Apostolska rozstrzyga spory powstałe wskutek złożonej apelacji na gruncie wykonywania kościelnej władzy administracyjnej, czyli rekursu przeciwko decyzji kompetentnego dykasterium. Środek ten przysługuje, gdy stwierdzamy, że sam akt naruszył prawo. W tych wypadkach rozstrzyga się o dopuszczeniu rekursu lub o bezprawności zaskarżonego aktu. Niemniej, już w 1968 r. wydano *Normae Speciales in Supremo Tribunali Signaturae Apostolicae*³, które regulowały sposób funkcjonowania i procedury postępowania przed tym trybunałem. Natomiast na mocy konstytucji apostolskiej *Pastor bonus* z dnia 28 czerwca 1988 r., w szczególności art. 123, zostały rozszerzone kompetencje Sygnatury Apostolskiej⁴.

Należy w tym miejscu przypomnieć również, iż kościelna procedura administracyjna unormowana została przede wszystkim w aktualnie obowiązującym Kodeksie Prawa Kanonicznego z 1983 r.⁵, gdzie prawodawca uregulował postępowanie dotyczące rekursów przeciw dekretem administracyjnym oraz postępowanie przy przenoszeniu i usuwaniu proboszczów. Nie można także zapomnieć, iż w tytule IV księgi I KPK/83 uregulowana została problematyka poszczególnych aktów administracyjnych. Wraz

² Paulus PP. VI, *Constitutio apostolica de Romana Curia Regimini Ecclesiae Universae* (15.08.1967), AAS 59 (1967), s. 885-928; tekst polski w: *Ustrój hierarchiczny Kościoła. Wybór źródeł*, red. i oprac. W. Kacprzyk, M. Sitarz, Wydawnictwo KUL, Lublin 2006, s. 166-96 [dalej: REU]. Na marginesie zauważyć należy, iż sądownictwo administracyjne w Kościele jest dość młodą instytucją. Na temat historii i zadań sądownictwa administracyjnego w Kościele zob. Rozkruit 1999, 167-79; Białobrzeski 2010, 233-44; Wenz 2009, 53-62.

³ Secretaria Statu, *Normae Speciales in Supremo Tribunali Signaturae Apostolicae ad experimentum servandae post Constitutionem Apostolicam Pauli PP. VI Regimini Ecclesiae Universae* (26.03.1968), Typis Polyglottis Vaticanis, Città del Vaticano 1968; tekst polski w: E. Szafrowski, *Normy specjalne, które winny być zachowane na sposób eksperymentu w Sygnaturze Apostolskiej po wydaniu Konstytucji Apostolskiej pap. Pawła VI „Regimini Ecclesiae Universae”*, „Prawo Kanoniczne” 12(1969), nr 3-4, s. 293-43 [dalej: *Normae Speciales*].

⁴ Ioannes Paulus PP. II, *Constitutio apostolica de Romana Curia Pastor bonus* (28.06.1988), AAS 80 (1988), s. 841-912; tekst polski w: *Ustrój hierarchiczny Kościoła. Wybór źródeł*, red. i oprac. W. Kacprzyk, M. Sitarz, Wydawnictwo KUL, Lublin 2006, s. 217-57 [dalej: PB].

⁵ *Codex Iuris Canonici auctoritate Ioannis Pauli PP. II promulgatus* (25.01.1983), AAS 75 (1983), pars II, s. 1-317; tekst polski: *Kodeks Prawa Kanonicznego*, przekład polski zatwierdzony przez Konferencję Episkopatu, Pallottinum, Poznań 1984 [dalej: KPK/83].

z wejściem w życie aktualnie obowiązującego KPK/83 i zgodnie z kan. 1400 § 2 KPK/83 spory powstałe na skutek wydania aktu władzy administracyjnej mogą być wniesione tylko do przełożonego albo do trybunału administracyjnego. Natomiast stosownie do treści kan. 1445 § 2 KPK/83 trybunał ten rozpatruje spory powstałe na skutek działania kościelnej władzy administracyjnej, przekazane do niej zgodnie z przepisami prawa oraz inne spory administracyjne przekazane mu przez Biskupa Rzymskiego lub dykasterie Kurii Rzymskiej wraz z rozstrzygnięciem konfliktów własności między dykasteriami. Z uwagi, iż na terenie Polski nie zostały ustanowione trybunały administracyjne pierwszej instancji, dlatego diecezjalny akt administracyjny w pierwszej kolejności musi zostać zaskarżony rekuresem hierarchicznym do właściwej dykasterii Kurii Rzymskiej, a dopiero później możliwe jest skorzystanie z postępowania sędowo-administracyjnego po złożeniu apelacji do Sygnatury Apostolskiej. Rozwiązania zaproponowane w kan. 1732-1752 KPK/83 mają wprawdzie charakter administracyjny, ale nie są to jednak postępowania sądowe, co ma niebagatelne znaczenie z punktu widzenia niniejszych rozważań. Wynika to z faktu, że wprawdzie zasada kontradiktoryjności i jej elementy zauważalne są na wcześniejszych etapach postępowania, ale dopiero w stadium postępowania przed sądem pierwszej instancji aktualizuje się w pełni.

Problematyka zasad procesowych w procedurze administracyjnej była już podejmowana w literaturze przedmiotu w odniesieniu do wielu zasad procesowych, takich jak: *principio di pubblicità*, *principio di partecipazione*, *principio di oggettività*, *principio di motivazione*, *principio di integrità della risoluzione*, *principio di verità materiale*, *principio di adeguata formalità*, *principio di celerità*, *principio di stabilità formale delle decisioni*, *principio del diritto ordinario dell'interessato al ricorso* [Canosa 2006, 555-62]. Mając na uwadze metafizyczne podejście do sprawiedliwości i jurysdykcji obecne w nauczaniu papieskim, a w szczególności widoczne u papieża Benedykta XVI, zastanawiano się także w literaturze przedmiotu, jak nowe prawo zawarte w liście apostolskim *Antiqua ordinatione tribunalium*⁶, promulgującym *Lex propria* Najwyższego Trybunału Sygnatury Apostolskiej realizuje niektóre założenia zasady prawa do rzetelnego procesu [Llobell 2009, 461].

⁶ Benedictus XVI, *Litterae apostolicae motu proprio datae Antiqua ordinatione Quibus Supre mi Tribunalis Signaturae Apostolicae lex propria promulgatur*, AAS 100 (2008), s. 513-38 [dalej: *Lex propria*].

W niniejszym artykule analizie poddana zostanie problematyka wpływu wydanego przez papieża Benedykta XVI *Lex propria* na zakres obowiązywania zasady kontrydiktoryjności w procesie sporno-administracyjnym przed Najwyższym Trybunałem Sygnatury Apostolskiej. W tym kontekście rozważania dotyczą zmian, jakie reforma papieża Benedykta XVI wprowadziła w zakresie minimalnych warunków kontrydiktoryjności postępowania w analizowanym procesie kanonicznym dotyczących skargi jako impulsu procesowego, oznaczenia przedmiotu procesu, stron sporu i podmiotu uprawnionego do jego rozstrzygnięcia, równouprawnienia stron procesowych, minimum dyspozycyjności stron, organu procesowego wyposażonego w atrybuty niezawisłości i bezstronności. Rozważania zaprezentowane w niniejszym opracowaniu będą nie tylko porównaniem norm obowiązujących pod rządami *Normae Speciales* i wprowadzonego przez papieża Benedykta XVI *Lex propria*. Analizy będą prowadzone także w odniesieniu do zwyczajnego procesu spornego uregulowanego normami KPK/83. Przyjęta metoda badawcza nie tylko ukaże zakres zmian, jakie *Lex propria* wprowadziła względem *Normae Speciales* i tym samym wskaże ich wpływ na zakres obowiązywania zasady kontrydiktoryjności w postępowaniu sporno-administracyjnym. Co więcej, odniesienie do zwyczajnego procesu spornego norm postępowania sporno-administracyjnego przed Najwyższym Trybunałem Sygnatury Apostolskiej jeszcze bardziej uwypukli elementy konstytuujące zasadę sporności i lepiej pozwoli zrozumieć znaczenie reformy papieża Benedykta XVI.

1. Skarga jako impuls procesowy

Na podstawie art. 104 *Normae Speciales*, dla uzyskania decyzji w drugiej sekcji Sygnatury Apostolskiej w wypadku sporów, które wynikły na tle wykonywania administracyjnej władzy kościelnej, ilekroć wskazuje się na naruszenie prawa należy sporządzić rekurs według powszechnych przepisów procesowych. Przepis ten stanowi podstawę prawną wszczęcia postępowania sędow-administracyjnego przez osobę pokrzywdzoną aktem administracyjnym [Leszczyński 2008b, 138]. Dla oddania istoty tej czynności w literaturze przedmiotu rekurs nazywa się także „warunkiem wszczęcia postępowania” [Greszata-Telusiewicz 2010, 441]⁷. Podobnie,

⁷ Na marginesie należy zauważyć, iż w Kościele obowiązuje zasada unikania sporów administracyjnych wyrażona w kan. 1733-1734 [Leszczyński 2011, 167-69]. Szerzej

na mocy *Lex propria* wraz z wniesieniem rekursu rozpoczyna się postępowanie sporno-administracyjne.

Interesująca jest nomenklatura, jaką posługuje się prawo administracyjne w art. 106 REU oraz w art. 96 *Normae Speciales* na oznaczenie tego samego środka odwoławczego od aktu kościelnego do drugiej sekcji Sygnatury Apostolskiej. Użyto bowiem określenia *apellatio seu recursus* i to pomimo, iż literatura kanonistyczna używa li tylko terminu rekurs pomijając przy tym *apellatio* [Krukowski 1977, 178]. Aktualnie obowiązujące *Lex propria* również nie posługuje się określeniem apelacja, a przyjętym w literaturze kanonistycznej pojęciem rekurs. Dla odróżnienia, w postępowaniu spornym na oznaczenie impulsu procesowego, w efekcie którego wszczyna się postępowanie, używa się terminu skarga powodowa, zaś w procesie karosądowym posługujemy się pojęciem skargi karnej, a więc aktu oskarżenia. Wszystkie te skargi inicjują jednak postępowanie sądowe w pierwszej instancji i umożliwiają następnie składanie apelacji od rozstrzygnięcia wydanego przez sąd. Natomiast w postępowaniu sporno-administracyjnym rekurs stanowi środek odwoławczy przeciwko aktowi administracyjnemu. Co istotne, w warunkach polskich nie utworzono trybunału administracyjnego, stąd postępowanie sądowe jest jednoinstancyjne, co jednocześnie wydaje się osłabieniem dla gwarancji procesowych podmiotu odwołującego się.

Złożenie rekursu rozpoczyna pierwszą fazę procedury, która ma miejsce w drugiej sekcji Sygnatury Apostolskiej [Leszczyński 2014, 71]. Z art. 106 *Normae Speciales* wynika, że rekurs należy zaadresować do drugiej sekcji Sygnatury Apostolskiej i powinien zawierać następujące elementy: nazwisko i imię zgłaszającego rekurs, stałe miejsce zamieszkania lub przynajmniej miejsce pobytu oraz podstawę upoważnienia do zgłoszenia rekursu, gdy zgłaszający nie występuje we własnym imieniu, lecz kogoś reprezentuje; akt zaskarżalny lub dekret administracyjny oraz dzień otrzymanego zawiadomienia zgodnie z przepisem prawa; sumaryczne przedstawienie faktów, racje uzasadniające rekurs, naruszone przepisy prawne oraz wnioski; podpis strony wnoszącej rekurs lub adwokata posiadającego pełnomocnictwo,

na temat prośby do autora aktu o odwołanie go lub poprawienie, zwrócenie się obu stron do mediatorów oraz odwołanie się do urzędu lub komisji pojednawczej zob. Miziński 2012, 3-20. Na temat organów mediacyjnych w sytuacji nadzwyczajnej w Kościele partykularnym zob. Romanko 2015, 53-72. Komparatystyczne ujęcie dotyczące alternatywnych sposobów rozwiązywania sporów w prawie kanonicznym i prawie polskim prezentuje: Kwilosz 2015, 217-32.

a w tym ostatnim wypadku zakres pełnomocnictwa, chyba że samo pełnomocnictwo jest załączone. Do rekursu należało zgodnie z art. 108 *Normae Speciales* załączyć: tyle odpisów ile ich potrzeba do rozesłania zainteresowanym; specjalne pełnomocnictwo – jeżeli w ogóle ma miejsce – podpisane przez udzielającego, poświadczone odpowiednio przez władzę kościelną, a udzielone odpowiedniemu adwokatowi; odpis zaskarżanego dekretu, chyba że wnoszący rekurs nie może go przedstawić z powodu odmówienia wydania odpisu lub niemożliwość uzyskania go w terminie przewidzianym na złożenie rekursu; dokumenty uzasadniające rekurs; odpowiednią sumę pieniędzy, którą należy złożyć w kasie, w wysokości ustalonej w poszczególnych latach przez kardynała prefekta – lub prośbę o przyznanie bezpłatnej opieki prawnej, odpowiednio udokumentowaną. Z kolei, zgodnie z art. 73 *Lex propria* do elementów formalnych rekursu należą: dane personalne wnoszącego rekurs, a jeżeli rekurs wnoszony jest za pośrednictwem jego reprezentanta powinien on zawierać również jego dane osobowe; zaskarżany akt oraz datę powiadomienia o jego wydaniu; sumaryczne wskazanie racji skarżącego, faktów stanowiących podstawę rekursu, naruszonych norm prawnych, żądania jakie zgłasza wnoszący rekurs względem trybunału oraz podpis wnoszącego rekurs. Ponadto do rekursu należy załączyć: zaskarżany akt administracyjny, chyba że istnieją przeszkody w jego okazaniu; mandat patrona; *gratuito patrocinio* w przypadku, gdy zwolnienie od opłat jest uzasadnione [Krukowski 2011, 569-70]⁸.

Na gruncie obowiązujących wcześniej *Normae Speciales* słusznie podkreślano w doktrynie prawa kanonicznego, że elementy formalne rekursu do drugiej sekcji Sygnatury Apostolskiej są bardzo podobne do elementów formalnych skargi powodowej w zwyczajnym procesie spornym [Greszata-Telusiewicz 2010, 442]. Ta refleksja nie straciła na aktualności również po wprowadzeniu *Lex propria*, który w zakresie elementów formalnych jest kontynuacją dotychczasowych regulacji.

Dyspozycja art. 107 *Normae Speciales* stanowiła, iż rekurs jest obarczony wadą nieważności wówczas, gdy: brakowało wymaganego podpisu; nie wiadomo było, o jakie osoby chodzi w rekursie lub jaki jest jego przedmiot. Natomiast w pozostałych wypadkach przysługiwała sekretarzowi władza decydowania o ponowieniu rekursu w terminie zawitym, ustalonym w jego dekrecie. W tym zakresie również można dostrzec podobieństwa

⁸ Szczegółowo na temat problematyki tytułu IV *Lex propria* zob. Berlingo 2010.

do zwyczajnego procesu spornego, w szczególności do kan. 1505 § 2 KPK/83. Zwraca się przy tym uwagę, że zamysłem prawodawcy jest przyjęcie skargi powodowej, a jej odrzucenie następuje tylko w przypadkach ściśle określonych przez prawo [Taż, 442-43]. Natomiast zgodnie z art. 75 *Lex propria* rekurs jest nieważny, gdy brakuje na nim podpisu wnoszącego, określenia jego przedmiotu lub osób zainteresowanych [Krukowski 2011, 570]. Wydaje się zatem, iż *Lex propria* i w tym zakresie nie różni się od poprzednio obowiązujących *Normae Speciales*, wykazując zarazem podobieństwo do przyczyn odrzucenia skargi powodowej w zwyczajnym procesie spornym.

Pewną nowością, którą wprowadził *Lex propria* jest możliwość odrzucenia rekursu *in limine* przez sekretarza. Jednakże, jeżeli zwróci się uwagę na praktykę Sygnatury pod rządami *Normae Speciales*, to mimo iż formalnie możliwość odrzucenia rekursu *in limine* przez sekretarza nie wynikała z tych norm, to taka ewentualność istniała i była stosowana od lat. Można zatem rzec, iż w wyniku nowelizacji doszło do normatywnego usankcjonowania w tym zakresie praktyki *preater ius* [Malecha 2009, 579]. Dekret *in limine* oddalający rekurs może zostać wydany, gdy nie ma żadnych wątpliwości, iż: rekurs nie dotyczy spraw należących do kompetencji trybunału; rekurs nie ma legalnej zdolności procesowej; podstawa prawna, którą rekurs uważa za naruszony, nie istnieje; rekurs nie został wniesiony w terminie prawem przewidzianym [Krukowski 2011, 570-71].

Zgodnie z art. 105 *Normae Speciales* rekurs należało złożyć w stanowczym terminie trzydziestu dni, licząc od dnia, w którym nastąpiło powiadomienie o dekretach lub czynnościach, zaś ewentualnie od dnia, w którym ustalono, że wnoszący rekurs rzeczywiście, zgodnie z prawem dowiedzieli się o dekretach lub czynnościach. Trzydziestodniowy termin do wniesienia rekursu został również potwierdzony w PB, stosownie do treści art. 123 § 1. Na podstawie zaś art. 74 § 1 *Lex propria* termin ten został wydłużony do sześćdziesięciu dni użytecznych. Zmiana ta niewątpliwie powinna być oceniona jednoznacznie pozytywnie, ponieważ wydłużenie terminu do wniesienia rekursu umożliwi lepsze jego przygotowanie, a tym samym może przyczynić się do zwiększenia ich skuteczności, co niewątpliwie ma z kolei wpływ na realizację prawa do obrony. Wprowadzenie do postępowania sporno-administracyjnego instytucji *remissio in terminos* związane jest ze szczególną uwagą, jaką prawodawca w *Lex propria* przykłada do terminów zawitych, w których powinny być wnoszone wszystkie rekursy

i konsekwencji z nich wynikających. Przekroczenie terminu zawitego skutkuje bowiem utratą prawa do zaskarżenia decyzji. W takiej sytuacji, na zasadzie art. 74 § 2 *Lex propria*, może być złożona tylko prośba skierowana do Ojca Świętego o udzielenie łaski przywrócenia terminów, czyli *remissio in terminos*. Podobnie, jak miało to miejsce w przypadku odrzucenia rekursu *in limine*, w przepisach *Lex propria* została usankcjonowana nieformalna praktyka pozwalająca na złożenie *restitutio in terminos* [Malecha 2009, 579].

Oceniając braki formalne pisma procesowego sekretarz może wydać dekret oddalający rekurs, zawiadamiając jednocześnie promotora sprawiedliwości, a także kompetentny organ władzy w przypadkach prawem przewidzianych, o których mowa w art. 76 § 1 *Lex propria*. Od decyzji sekretarza przysługuje odwołanie do kongresu w terminie zawitym dziesięciu dni użytecznych od jego otrzymania. Przy czym zauważyć należy, iż rekurs ten może być nieważny z dwóch powodów. Po pierwsze, jeżeli pod rekusem brakuje podpisu osoby wnoszącej rekurs lub jej patrona. Po drugie w sytuacji, gdy istnieje absolutna niepewność, zarówno co do tego, jakich osób dotyczy, ale również przedmiotu, który ma stanowić podstawę rekursu. W takiej sytuacji niemożliwe jest zaskarżenie aktu administracyjnego, za wyjątkiem sytuacji, w której zostanie wyznaczony przez sekretarza termin zawity na uzupełnienie braków i wniesienie nowego rekursu [Krukowski 2011, 571].

Należy również zwrócić uwagę na dwie kwestie dotyczące modyfikacji procedury odwoławczej w przypadku odrzucenia rekursu, a także terminów do zaskarżenia tej decyzji, które zostały uregulowane w *Lex propria* na łe wcześniejszych przepisów *Normae Speciales*. Zarówno rekurs od dekretu sekretarza do prefekta, jak i rekurs od decyzji prefekta podjętej na kongresie do kolegium sędziowskiego należy wnieść w ciągu dziesięciu dni zawitych. Postanowienia art. 42 § 2 w związku z art. 84 *Lex propria* stanowią uzupełnienie luki w *Normae Speciales*, ponieważ poprzednie przepisy nie wspominały nic o tych terminach lub nie określały ich konkretnej długości [Malecha 2009, 581]. Doprecyzowanie terminów zasługuje na jednoznacznie pozytywną ocenę, ponieważ eliminuje niepewność co do czasu, w którym należy wnieść rekurs. Tym samym znacznie trudniej o potencjalną pomyłkę przy ich obliczaniu, a w konsekwencji oddalenie rekursu ze względu na przekroczenie terminu do jego wniesienia.

Istotniejsze zaś jest znaczenie normy zawartej w art. 76 § 4 *Lex propria*, zgodnie z którą od decyzji prefekta potwierdzającej na kongresie dekret

sekretarza oddalający rekurs *in limine* nie ma żadnego odwołania. Zmiana ta podyktowana była faktem, iż od początku istnienia drugiej sekcji Sygnatury Apostolskiej kolegium sędziowskie nigdy nie zakwestionowało decyzji prefekta o zatwierdzeniu na kongresie przedmiotowej decyzji sekretarza [tamże]. Wydaje się jednak, że mimo niewystępowania w praktyce zjawiska zmiany decyzji prefekta przez kolegium sędziowskie, pozostawienie tego przepisu w dotychczasowym brzmieniu stanowiłoby lepsze rozwiązanie, ponieważ przepis ten ma – mimo wszystko – charakter gwarancyjny dla stron postępowania. Nigdy zaś nie można przewidzieć, kiedy pojawi się nadzwyczajna sytuacja, w której przepis nieużywany przez wiele lat znajdzie swoje zastosowanie.

2. Oznaczenie przedmiotu procesu

Zgodnie z art. 106 REU i art. 96 *Normae Speciales*, przedmiotem postępowania sporno-administracyjnego jest decyzja kompetentnego dykasterium, ilekroć stwierdza się na skutek złożonej apelacji, czyli rekursu, że sam akt naruszył prawo, powodując spór w wykonywaniu kościelnej władzy administracyjnej. Potwierdza to również kan. 1445 § 2 KPK/83, który *ab initio* wskazuje, że Najwyższy Trybunał Sygnatury Apostolskiej rozpatruje spory powstałe na skutek działania kościelnej władzy administracyjnej, przekazane do niej zgodnie z przepisami prawa, a także inne spory administracyjne. Natomiast PB w art. 123 § 1 stanowi, że trybunał ten rozpatruje rekursy wniesione przeciwko poszczególnym aktom administracyjnym wydanym lub zatwierdzonym przez dykasterie. *Lex propria* w art. 34 § 1 potwierdzał uregulowania zawarte w art. 123 § 1 PB, także odwołując się do poszczególnych aktów administracyjnych. Dla zrozumienia, co jest przedmiotem postępowania sporno-administracyjnego wyjaśnienia wymaga pojęcie poszczególnego (konkretnego) aktu administracyjnego.

Pojęcie aktu administracyjnego nie ma swojej definicji legalnej, dlatego w doktrynie prawa kanonicznego akt administracyjny opisywany jest za pomocą jego cech konstytutywnych, odróżniających go od innych aktów. Są to następujące cechy: autorem aktu jest organ kościelnej władzy administracyjnej; podstawowy czy pomocniczy; akt ten oparty jest na akcie prawodawczym, czyli cechuje go pochodność; po notyfikacji adresatom, akt ten uzyskuje moc obowiązującą; akt ten może być wydany zarówno z inicjatywy własnej organu, jak i inicjatywy zewnętrznej; akt ten nie może być skierowany przeciwko woli organu hierarchicznie wyższego nad jego autorem;

akt ten musi być konkretny a jego powtarzalność jest ograniczona; akt ten reguluje stosunki niesporne, a jego bezpośrednim celem jest zabezpieczenie i rozwój dobra publicznego; akt ten może zostać zmieniony przez autora. Starając się zdefiniować pojęcie aktu administracyjnego należałoby stwierdzić, że jest to „akt ustanowiony przez kompetentny organ kościelnej władzy wykonawczej, odznaczający się konkretnością, mający oparcie w akcie prawodawczym, bezpośrednio skierowany do osiągnięcia dobra publicznego”. W takim sensie termin akt administracyjny został użyty w kan. 35-93 [Krukowski 1985, 117-18]⁹.

Pamiętać trzeba, iż nie wszystkie akty administracyjne mogą być zaskarżone do Najwyższego Trybunału Sygnatury Apostolskiej. Wyłączone z kognicji tego trybunału są decyzje administracyjne pochodzące od papieża (akt papieża, nawet jeśli został przygotowany przez Sekretariat Stanu lub inną dykasterię, a nawet akt administracyjny jedynie zatwierdzony przez papieża *in forma specifica*). Dzieje się tak dlatego, iż do wszystkich środków odwoławczych od aktów administracyjnych stosuje się zasadę zakazującą zaskarżenia decyzji administracyjnych papieża oraz soboru powszechnego [Miziński 2005, 235]. Oprócz aktu administracyjnego jako przedmiotu rekursu sądowo-administracyjnego w doktrynie prawa kanonicznego wskazywano również na naruszenie prawa przez akt administracyjny, co wiąże się z postulatem wprowadzenia zasady legalności do kanonicznego systemu prawa, gdzie rozumienie pojęcia *lex* w znaczeniu ustawy kościelnej mocno zawęży kompetencję drugiej sekcji Sygnatury Apostolskiej. Wskazywano również na interes prawny, a więc na ochronę jednostki przez sądy administracyjne i to nie tylko przed naruszeniem jej praw, ale także naruszeniem jej interesów prawnych [Świniarski 1972, 129-30]¹⁰.

Analizując motywy rekursu sporno-administracyjnego, w literaturze przedmiotu zwraca się uwagę na dwa aspekty tj.: *causa petendi* oraz *petitum*. Przedmiot formalny rekursu, a więc *causa petendi* stanowi *violatio legis*, czyli naruszenie czyjegoś prawa. Natomiast motyw podmiotowy (*petitum*), to kwestia zakresu kompetencji w odniesieniu do aktów administracyjnych [Leszczyński 2008b, 120-28]. Ponieważ oba aspekty były sporne

⁹ Szerzej na temat rozumienia terminu akt administracyjny w doktrynie prawa kanonicznego zob. Miziński 2011a, 113-21.

¹⁰ Dogłębnie problematykę zasady legalności opisał M. Sitarz, który analizował ją w aspekcie jej teologiczno-prawnych podstaw; etymologii i możliwych klasyfikacji. Przedstawił również wymogi legalności działania administracji [Sitarz 2011, 65-86].

w doktrynie prawa kanonicznego i ich interpretacja była rozbieżna, należy ich omówieniu poświęcić więcej uwagi. Pojęcie *violatio legis* na podstawie art. 106 REU wykładano dwojako. Niektórzy autorzy twierdzili, iż należy przez ten termin rozumieć każdy tytuł nielegalności, inni zaś byli zdania, iż odwołując się do REU oraz *Normae Speciales*, prawidłowa wykładnia sprowadza się do rozumienia tego pojęcia jedynie jako osądu legalności aktu oraz prośby o stwierdzenie jego nieważności bądź jego rozwiązania na podstawie naruszenia prawa [Miziński 2011b, 108-109]¹¹. Wykładni pojęcia *violatio legis* w 1971 r. dokonała Papieska Komisja do spraw Interpretacji dekretów Soboru Watykańskiego II, zgodnie z którą pod tym pojęciem należy rozumieć „błąd prawny popełniony bądź w postępowaniu, jakie należy zachować, bądź w zarządzeniu, które należy wydać” [Białobrzeski 2011b, 196]. Wyjaśnienie zaproponowane przez Papieską Komisję i argumentacja w niej zawarta nie zakończyły wątpliwości co do rozumienia pojęcia *violatio legis*, co doprowadziło ostatecznie do tego, że większość autorów opowiedziała się za szeroką koncepcją wykładni tego pojęcia. Innymi słowy uznano, że będzie to nie tylko naruszenie prawa w sensie formalnym, ale także materialnym, czyli naruszenie w sensie szerokim prawa Bożego, kościelnego, zwyczajowego, jak i *aequitas canocica* [Leszczyński 2008b, 121-22]¹². Przychylając się do tego stanowiska podkreślić należy, iż szerokie rozumienie pojęcia *violatio legis* niewątpliwie poszerza legitymację skargową oraz gwarantuje poszanowanie prawa do obrony zarówno przy naruszeniach prawa, jak i błędach procedury.

Natomiast w odniesieniu do *petitum* trzeba podkreślić, że istniała rozbieżność co do tego, czy druga sekcja Sygnatury Apostolskiej posiada podwójną kompetencję, czyli kognicję do badania z jednej strony naruszeń legalności aktów administracyjnych, a z drugiej naruszeń podstawowych praw osoby w sensie merytorycznym. Podobnie, jak to miało miejsce przy motywie formalnym, w tej kwestii wypowiedziała się Papieska Komisja do spraw Interpretacji dekretów Soboru Watykańskiego II rozstrzygając, że Najwyższy Trybunał Sygnatury Apostolskiej w drugiej sekcji rozpatruje tylko nielegalność zaskarżonego aktu. Takie rozstrzygnięcie również spotkało się z rozbieżnościami w doktrynie. Ostatecznie wraz z wejściem w życie KPK/83 i PB przesądzono, że interwencja tego trybunału różni

¹¹ Szerzej na temat różnego rodzaju wadliwości aktów administracyjnych zob. Garstecki 2011, 386n.

¹² Zob. Białobrzeski 2011a, 305-22.

się od decyzji przełożonego w przypadku rekursu hierarchicznego, gdyż operujemy pojęciem „orzeka” zamiast „zarządza” i z tej perspektywy niemożliwe jest stosowanie kryteriów charakterystycznych dla władzy rządzenia. W konsekwencji w postępowaniu sporno-administracyjnym występuje władza sądenia, a sędzia nie może podejmować decyzji dotyczących władzy rządzenia, dlatego też nie jest możliwe wkroczenie w meritum aktu administracyjnego [Miziński 2005, 239-45].

Przenosząc dotychczasowe rozważania na grunt aktualnie obowiązującej *Lex propria* należy dostrzec, że jej art. 34 jest odzwierciedleniem art. 123 § 1 i 2 PB. Natomiast zgodnie z art. 93 § 3 i 4 *Lex propria* stwierdzenie przez Sygnaturę *error in procedendo* prowadzić musi do podjęcia przez właściwy organ decyzji co do poprawienia swojego rozstrzygnięcia *ad normam iuris*. Odmienne sytuacja kształtuje się w przypadku *error in decernendo*, ponieważ właściwy organ uprawniony jest *ad normam iuris* jeszcze raz rzecz rozważyć i nie przysługuje mu uprawnienie do poprawienia swojej decyzji, jak miało to miejsce w przypadku błędu stwierdzonego tylko w postępowaniu [Krukowski 2011, 573]. Stosownie do treści art. 111 § 3 *Lex propria*, Sygnatura Apostolska ma możliwość osądzenia sprawy co do meritum, jednakże przed podjęciem takiej decyzji zobowiązana jest do skierowania prośby do Ojca Świętego w celu skorzystania z przedmiotowej możliwości [Malecha 2009, 583]. Możliwość merytorycznego osądzenia sprawy przez Sygnaturę niewątpliwie przyspieszy postępowanie sporno-administracyjne, jednakże w realiach polskich, przy braku partykularnych trybunałów administracyjnych, skorzystanie przez Sygnaturę z takiej możliwości oznacza *de facto* postępowanie jednoinstancyjne.

Na podstawie art. 112 *Normae Speciales*, po wpłynięciu rekursu do kancelarii razem z wymaganymi dokumentami, sekretarz winien się zatroszczyć o powiadomienie o tym władzy kościelnej, która wydała zaskarżoną decyzję oraz strony przeciwnej. Powinien też wezwać wszystkich zainteresowanych ze strony przeciwnej, by przedstawili ewentualny przeciwny rekurs lub złożyli odpowiedzi. Przepis ten wykazuje również podobieństwo do zwyczajnego procesu spornego, w którym obowiązkiem sędziego jest wezwanie strony przeciwnej i wszystkich pozostałych stron, które powinny się stawić. Nadmienić przy tym trzeba, iż zgodnie z kan. 1417 § 1 KPK/83 każdy wierny uprawniony jest nie tylko do przeniesienia swojej sprawy z trybunału każdego stopnia i każdego stadium do rozeznania przez Stolicę Świętą, ale uprawniony jest również ją tam wnieść [Greszata-Telusiewicz

2010, 442-43]. Po stwierdzeniu przez sekretarza Sygnatury, iż rekurs nie ma braków formalnych i jest poprawnie zredagowany, zobowiązany jest on zgodnie z art. 79 *Lex propria* do zawiadomienia organu władzy kościelnej, którego decyzja stanowi przedmiot rekursu, a także inne osoby nim zainteresowane, w tym strony przeciwne. Ponadto, wzywa się wszystkich zainteresowanych do przedstawienia dokumentów potwierdzających lub zaprzeczających roszczeniom zgłoszonym w rekursie [Krukowski 2011, 571].

Na podstawie art. 113 § 1 *Normae Speciales*, po wysłuchaniu sekretarza, promotora sprawiedliwości i podsekretarza, jeżeli zdaniem kardynała prefekta nie należy odrzucić prośby o zawieszenie wykonania zaskarżonej decyzji, sekretarz o takiej prośbie powiadamia władzę kościelną, która wydała decyzję i każdego zainteresowanego ze strony przeciwnej. Ze względu zaś na przedmiot zwyczajnego procesu spornego i przedmiot postępowania sporno-administracyjnego, nie ma podobieństw w tym zakresie między obiema procedurami, bowiem z natury postępowania przed trybunałem administracyjnym wynika fakt zaskarżania decyzji, które zostały wydane przez kompetentną władzę kościelną, inaczej niż ma to miejsce w zwyczajnym procesie spornym [Greszata-Telusiewicz 2010, 445]. Zgodnie zaś z art. 95 § 1 *Lex propria*, decyzja w zaskarżonym akcie może być albo w całości, albo w części zawieszona, co niewątpliwie nie tylko uwydatnia analizowaną figurę procesową, ale również ją wzmacnia. W efekcie czego dochodzi do zwiększenia prawa do obrony, a także do zapewnienia ochrony przed ewentualnymi szkodami [Malecha 2009, 582].

3. Strony sporu i podmiot uprawniony do jego rozstrzygnięcia

Z natury każdego procesu wynika fakt istnienia dwóch stron o przeciwnych interesach co do treści zachodzącego między nimi stosunku procesowego. W procesie sporno-administracyjnym strony to *recurrens*, czyli podmiot wnoszący rekurs oraz organ kościelnej władzy administracyjnej jako autor zaskarżonego aktu. Przyjmuje się w doktrynie, iż wskazane dwa podmioty noszą nazwę podmiotu czynnego i podmiotu biernego rekursu. Co istotne, w przeciwieństwie do rekursu hierarchicznego, nie występuje problem tzw. podmiotu *ad quem*, ponieważ w postępowaniach sporno-administracyjnych jest to druga sekcja Sygnatury Apostolskiej [Leszczyński 2008b, 110-11]. Z samego twierdzenia podmiotu o naruszeniu jakiegoś prawa przez akt administracyjny nie wynika jeszcze jego podmiotowość w procesie, ponieważ aby stać się stroną postępowania sporno-administracyjnego,

musi on posiadać odpowiednie właściwości tj.: zdolność procesową oraz interes do uczestniczenia w procesie [Paczóski 1982, 108-109].

Zdolność procesowa stanowi podstawowy warunek, od którego uzależniona jest ważność aktów procesowych, dlatego podmiot składający rekurs do drugiej sekcji Sygnatury Apostolskiej musi się taką zdolnością wylegitymować. Kryteria zdolności procesowej są tożsame z tymi, które obowiązują w procesie zwyczajnym, a więc w przypadku osób fizycznych zgodnie z kan. 1476 i 1478 KPK/83 mogą one występować osobiście we własnym imieniu, jeżeli są pełnoletnie i w pełni używania rozumu. Natomiast, gdy nie spełniają one tych wymogów, uprawnieni są do występowania przed sądem za pośrednictwem rodziców, opiekunów lub kuratorów ustanawianych przez sąd, którzy w tym postępowaniu ich reprezentują. W odniesieniu do osób prawnych zastosowanie mają kan. 117 i 1480 KPK/83, i zgodnie z tymi przepisami, osoby te mogą występować przed sądem tylko przez swoje organy [Krukowski 1985, 219-20]. Porównując art. 126 *Normae Speciales* i aktualnie obowiązujący art. 122 *Lex Propria* należy dojść do wniosku, iż oba te przepisy odsyłają do norm procesu zwyczajnego, które należy stosować w postępowaniu sporno-administracyjnym. W kontekście osób prawnych zwrócić należy uwagę na stanowisko Papieskiej Komisji Interpretacyjnej z dnia 29 kwietnia 1987 r., zgodnie z którym podmiotem zdolności procesowej nie mogą być jednostki nie posiadające kościelnej osobowości prawnej, z czego wynika brak możliwości wniesienia rekursu do drugiej sekcji Sygnatury Apostolskiej przez stowarzyszenia, ruchy i grupy wiernych, które współtworzą organizm Kościoła, a które jednocześnie nie posiadają osobowości prawnej w Kościele [Leszczyński 2008a, 263].

Drugim warunkiem koniecznym do prowadzenia procesu sporno-administracyjnego jest posiadanie interesu prawnego, który musi zachodzić po stronie rekursującej, natomiast od strony przeciwnej wymagane jest posiadanie interesu do stawienia opozycji. Interes prawny musi charakteryzować się określonymi cechami, powinien być: osobisty, a więc podmiot wnoszący rekurs uznaje, iż krzywda wynikająca z naruszenia prawa dotyka właśnie jego osoby; bezpośredni, czyli motywacja do wniesienia rekursu jest spowodowana naruszeniem interesu własnego osoby rekursującej; aktualny, czyli powinien on dotyczyć faktu krzywdy aktualnej, a nie mającej miejsce w odległej przeszłości lub takiej, która ma dopiero nastąpić w przyszłości [Paczóski 1982, 110]¹³.

¹³ Na marginesie podkreślić trzeba występowanie w prawie kanonicznym dwóch pojęć tj.

W tym kontekście nie można nie dostrzec problemu dotyczącego podmiotu biernego tego stosunku, a konkretnie tego, kto posiada interes czynny do wniesienia rekursu. Czy jest to tylko podmiot pokrzywdzony wydaniem aktu administracyjnego, czy również jednostka administracyjna niższego stopnia, w sytuacji, gdy został przyjęty rekurs hierarchiczny przeciwko jej decyzji, a w konsekwencji został on uchylony lub zmieniony. W związku z tym należy przypomnieć rozwiązania normatywne przyjęte w poszczególnych aktach prawnych. Odwołując się do art. 106 REU, należałoby dojść do przekonania, iż podmiotem biernym może być tylko organ władzy administracyjnej będący autorem zaskarżonego rekursu hierarchicznym aktu administracyjnego [Krukowski 2011, 554-55]. Zgodnie zaś z art. 123 § 1 PB druga sekcja Sygnatury Apostolskiej rozpatruje rekursy wniesione przeciwko poszczególnym aktom administracyjnym wydanym lub zatwierdzonym przez dykasterie Kurii Rzymskiej. Przepis ten jest tożsamy z aktualnie obowiązującym art. 34 § 1 *Lex Propria*. Zestawienie tych norm przemawia za przyjęciem, iż podmiotem biernym postępowania sporno-administracyjnego może być albo dykasterium Kurii Rzymskiej, w sytuacji kiedy rekurs wniesiony został przeciwko jego decyzji wydanej z tytułu naruszenia prawa zaistniałego w samej decyzji, czy w postępowaniu zmierzającym do jej wydania albo organ kościelnej władzy administracyjnej niższego stopnia w sytuacji, gdy rekurs do Najwyższego Trybunału Sygnatury Apostolskiej został zaaprobowany przez dykasterium Kurii Rzymskiej decyzją wydaną wcześniej, a zaskarżoną w drodze rekursu hierarchicznego [tamże, 555].

Z dotychczasowej analizy wynika, iż w postępowaniu sporno-administracyjnym występują dwie przeciwstawne strony: podmiot czynny i podmiot bierny. Ostatnim elementem dopełniającym ten warunek zasady kontradyktoryjności jest organ procesowy powołany do rozstrzygnięcia sporu, gdzie po fazie wstępnej i decyzyjnej zapada ostateczne rozstrzygnięcie. Role organów podejmujących decyzję w każdym z etapów tego postępowania pełnią inne podmioty. Wskazać tu należy sekretarza Sygnatury, prefekta Sygnatury oraz kolegium Sygnatury, które w tym postępowaniu pełni funkcję sędziowską.

Zgodnie z art. 1 § 1 i 3 *Normae Speciales* trybunał ten składał się z dwunastu kardynałów, mianowanych przez papieża. Natomiast zgodnie z art.

ochrony praw podmiotowych, która odbywa się w drodze rekursu hierarchicznego i ochrony interesów legalnych, do której dochodzi na drodze postępowania sporno-administracyjnego. Szerzej na temat adekwatności tego rozróżnienia zob. Krukowski 1979, 41-46.

3 § 1 PB dykasterie, składają się z kardynała lub arcybiskupa przewodniczącego, zespołu kardynałów i niektórych biskupów. W odniesieniu do tego zagadnienia, *Lex propria* nie wskazuje określonej liczby sędziów członków Sygnatury. Potwierdzone również zostało w art. 1 § 1 *Lex propria* otwarcie kolegium sędziowskiego na biskupów, nie przesądzając przy tym konkretnej liczby kardynałów i biskupów w tym organie. Co więcej, nowe prawo w art. 1 § 2 pozwala, aby urząd sędziowski sprawowali duchowni nienaruszalnej sławy, posiadający doktorat z prawa kanonicznego i wyróżniający się prawdziwą biegłością w prawie kanonicznym [Malecha 2009, 572-74].

Oceny formalnej rekursu dokonuje sekretarz Sygnatury i to do jego kompetencji należy podjęcie decyzji o przyjęciu, odrzuceniu, albo o uzupełnieniu braków formalnych rekursu (o czym była mowa w punkcie 1). W tym miejscu zwrócić należy uwagę, iż sekretarz Sygnatury nie jest sędzią. Po zakończeniu postępowania, zgodnie z art. 116 *Normae Speciales*, kardynał prefekt, przy współudziale sekretarza, promotora sprawiedliwości i podsekretarza decydował, czy należy rekurs przyjąć do rozpatrzenia, czy odrzucić z innych przyczyn niż te, do których był uprawniony sekretarz. Natomiast już zgodnie z art. 22 § 1 *Lex propria* w skład kongresu wchodzi: prefekt, sekretarz, promotor sprawiedliwości, obrońcy węzła, pomocniczy promotorzy sprawiedliwości przy obecności kanclerza. Kongres nie jest jednak organem kolegialnym, ale tylko pewną formą działalności prefekta, który jest tylko uprawniony do podjęcia decyzji o przyjęciu lub odrzuceniu rekursu. W nowym prawie pominięte zostały urzędy podsekretarza, a także pomocniczego obrońcy węzła, uznane jako dotychczas zbędne w trybunale. Niemniej, jednocześnie zwiększono liczbę pomocniczych promotorów sprawiedliwości do dwóch [tamże, 573]. Należy przy tym wyraźnie podkreślić, iż tylko prefekt Sygnatury sprawuje funkcję sędziego, natomiast pozostałe osoby pełnią wyłącznie funkcję opiniodawczą [Krukowski 2011, 572].

Dotychczas ostateczną decyzję podejmowało kolegium, które zgodnie z art. 1 § 3 *Normae Speciales* rozpatrywało sprawy w kolegiach złożonych z pięciu członków, chyba że prefekt zadecydował, że jakąś sprawę należy przedstawić pełnemu składowi Sygnatury. Natomiast na mocy art. 21 *Lex propria*, w niektórych przypadkach kolegium może być ukonstytuowane tylko z trzech sędziów, dzięki czemu możliwe jest przyspieszenie pracy tego organu i zwiększenie jego efektywności. Decyzja co do trzyosobowego składu zarezerwowana jest tylko do kompetencji prefekta, który może ją podjąć jedynie na kongresie i tylko w sytuacji, gdy strona odwołuje się od decyzji

o niedopuszczeniu rekursu *ad disceptationem* do kolegium. W posiedzeniach kolegium może brać udział sekretarz, jednakże nie wolno mu uczestniczyć ani w dyskusji sprawy ani w głosowaniu [Malecha 2009, 574-75].

Podsumowując tę część należy stwierdzić, iż czynności sekretarza Sygnatury, który nie jest wprawdzie sędzią, mają istotny wpływ na nadanie biegu rekursowi, a w przypadku wydania przez niego decyzji negatywnej, przysługuje stronie odwołanie do kongresu, w którym prefekt rozstrzyga je jako sędzia. W przypadku przyjęcia rekursu również sędzia prefekt na kongresie podejmuje po dyskusji decyzję co do przyjęcia lub odrzucenia rekursu. W razie decyzji negatywnej przysługuje stronie odwołanie do kolegium. Ostateczną decyzję podejmuje zatem organ kolegialny złożony z minimum trzech sędziów, czyli kolegium. Niewątpliwie zatem w postępowaniu sporno-administracyjnym występuje również organ procesowy kompetentny do rozstrzygnięcia sporu.

4. Równouprawnienie stron procesowych

Na mocy art. 99 § 1-3 *Normae Speciales* strony mogły występować przed trybunałem tylko za pośrednictwem adwokatów dopuszczonych przez drugą sekcję Sygnatury Apostolskiej. W sytuacji braku adwokata, sekretarz wzywał stronę, by w ściśle oznaczonym terminie ustanowiła dla siebie zaufanego obrońcę, zaś w razie braku wskazania adwokata przez stronę w tym terminie, sekretarz dokonywał nominacji z urzędu. Uregulowania te wykazywały odmienności względem zwyczajnego procesu spornego, bowiem na mocy kan. 1481 § 1 KPK/83 strona może co do zasady swobodnie ustanowić sobie adwokata i pełnomocnika, może także występować i odpowiadać osobiście, chyba że sędzia uzna posługę pełnomocnika lub adwokata za konieczną. Ponadto, na mocy kan. 1490 KPK/83 *ab initio*, w każdym trybunale – jeśli to możliwe – należy ustanowić stałych obrońców. Tak uregulowany przymus adwokacki nie ma zastosowania w procesie spornym, występuje zaś w procesie karno-sądowym [Greszata-Telusiewicz 2010, 437-38]. Wraz z wejściem w życie *Lex propria*, na mocy art. 16 § 1 rozwiano wątpliwości co do tego, czy obrońca jest pełnomocnikiem, czy adwokatem strony, wskazując, że strona powinna występować tylko *per patronum, seu procuratorem-advocatum*. W przypadku nieustanowienia adwokata przez stronę powodową i braku usprawiedliwienia dla takiego działania, sekretarz Sygnatury deklaruje umorzenie sprawy, co stanowi zupełną zmianę normatywną w porównaniu do poprzednio obowiązujących *Normae Speciales* [Miziński

2011c, 335-36]. Co prawda, istnieje możliwość ustanowienia obrońcy przez trybunał w przypadku otrzymania przez stronę powodową *gratuitum patrocinium*. Należy jednak zauważyć, że art. 16 § 2 *Lex propria* nie precyzuje, kto konkretnie jest odpowiedzialny za jego wyznaczenie, dlatego wydaje się, iż zastosowanie będzie miała dotychczasowa praktyka, zgodna z dyspozycją art. 100 *Normae Speciales* [tamże, 336]. Stosownie do art. 100 *Normae Speciales* o przyznaniu bezpłatnej opieki prawnej w sekcji drugiej Sygnatury Apostolskiej decydował dekretem kardynał *ponens*, czyli relator, po wysłuchaniu wcześniej zdania sekretarza i promotora sprawiedliwości. Identyczna możliwość istnieje w zwyczajnym procesie spornym, w którym zgodnie z kan. 1649 § 1, 3° KPK/83 biskup, do którego należy prawo kierowania trybunałem, powinien ustanowić przepisy dotyczące przyznawania bezpłatnej pomocy lub obniżki kosztów [Greszata-Telusiewicz 2010, 438].

Niewątpliwie w aktualnie obowiązujących przepisach *Lex propria* nie ma odniesienia do sposobu ustanowienia obrońcy i z tego faktu wywodzi się w doktrynie prawa kanonicznego możliwość zastosowania dla strony postępowania sporno-administracyjnego zasady, zgodnie z którą w pierwszej kolejności do strony należy wybór adwokata, natomiast w przypadku braku decyzji w tym przedmiocie o wyborze adwokata decyduje z urzędu trybunał [Miziński 2011c, 336]. Zaproponowane rozwiązanie nawiązuje do poprzednio obowiązującego przepisu art. 99 § 3 *Normae Speciales*, o którym była mowa powyżej.

Takie ukształtowanie przymusu adwokackiego nie prowadzi do równouprawnienia stron procesowych. Jeżeli bowiem przyjąć zaproponowaną wykładnię, podmiot wnoszący rekurs znajduje się w gorszej pozycji niż jego przeciwnik procesowy. Wynika to z faktu, iż w braku ustanowienia obrońcy przez stronę rekursującą, sekretarz Sygnatury *causam declarata peremptam*, natomiast w analogicznej sytuacji druga strona otrzyma obrońcę wyznaczonego z urzędu. Zauważyć przy tym należy, iż organ administracji kościelnej, którego decyzja została zaskarżona do drugiej sekcji Sygnatury Apostolskiej jest zawsze z natury rzeczą stroną silniejszą w toczącym się postępowaniu.

Przechodząc zaś do samego postępowania przede wszystkim zauważyć trzeba, że na podstawie art. 114 § 1 *Normae Speciales*, jeżeli wnoszący rekurs udzielił adwokatowi pełnomocnictwa już po wniesieniu rekursu, ale przed upływem terminu na przedstawienie akt i dokumentów, ten ostatni mógł uzyskać od sekretarza liczenie terminu od momentu otrzymania pełnomocnictwa lub zawiadomienia o nim, jeżeli pełnomocnictwo było skierowane

bezpośrednio do kancelarii. Chodzi bowiem o to, aby przedstawić pismo obrończe naświetlające lub korygujące rekurs wniesiony przez stronę, albo nowe dokumenty, które uznano za pożyteczne dla obrony wnoszącego rekurs. Podobnie jest również w zwyczajnym procesie spornym, gdzie na etapie dowodzenia możliwe jest przedstawianie dowodów różnego rodzaju, zgodnie z kan. 1539-1546 KPK/83. Na zasadzie kan. 1601 KPK/83, po zamknięciu postępowania dowodowego sędzia powinien wyznaczyć odpowiedni okres czasu na przedstawienie obrony lub uwag. Zgodnie zaś z § 4 cytowanego kanonu, stronom przeciwnym przysługiwało prawo przeciwstawienia się lub przedłożenia przeciwstawnego rekursu, jak również przedstawienia dalszych dokumentów w celu obalenia przedstawionych przez zgłaszającego rekurs informacji o nowych dowodach lub dokumentach. Podobne rozwiązania normatywne obowiązują w zwyczajnym procesie spornym, bowiem zgodnie z kan. 1494 § 1 KPK/83 strona pozwana może złożyć przeciwko powodowi skargę wzajemną, natomiast na podstawie kan. 1600 § 1 KPK/83 przysługuje jej również prawo zwrócenia się po zamknięciu postępowania dowodowego o dopuszczenie nowych dowodów za zgodą sędziego i strony przeciwnej [Greszata-Telusiewicz 2010, 446-48].

W aktualnie obowiązujących przepisach *Lex propria* sekretarz po stwierdzeniu, że rekurs nie zawiera braków formalnych, zawiadamia organ władzy kościelnej, który wydał zaskarżony akt oraz osoby zainteresowane do przedstawienia dokumentów wobec stanowiska wyrażonego w przedstawionym rekursie. Po otrzymaniu w/w dokumentów, sekretarz udostępnia je patronowi strony wnoszącej rekurs celem odniesienia się i przedstawienia memoriału, w którym określi dokładnie naruszone ustawy i przedstawi dodatkowe argumenty na poparcie swoich tez. Po złożeniu memoriału stronom umożliwiał się przedstawienie swoich kontrargumentów [Krukowski 2011, 575].

Następnie, zgodnie z art. 115 § 1 *Normae Speciales* i po upływie terminów przewidzianych dla przedłożenia obrony lub pism wyjaśniających stron, sekretarz przekazywał wszystkie akta procesu promotorowi sprawiedliwości, by ten przygotował wniosek na temat obiektywności sprawy. W zwyczajnym procesie spornym również może wystąpić podobna sytuacja, gdy istnieje uzasadniona obawa naruszenia dobra publicznego. Zauważyć należy również, iż przedmiotowe uprawnienie rzecznika sprawiedliwości podobne jest do uprawnień, jakie przysługują obrońcy węzła [Greszata-Telusiewicz 2010, 448]. Na mocy art. 115 § 2 *Normae Speciales* promotor sprawiedliwości obowiązany był przedstawić w kancelarii swój wniosek na temat

obiektywności sprawy, natomiast sekretarz powinien niezwłocznie podać powyższy wniosek do wiadomości stron, które mogły dać odpowiedź. Podobne uprawnienie w zwyczajnym procesie spornym mają rzecznik sprawiedliwości, obrońca węzła oraz strony, przy czym nie jest w tym procesie określony tak dokładny termin [tamże, 449]. Na mocy zaś *Lex propria*, po przedstawieniu przez rzecznika sprawiedliwości *votum pro rei veritate*, notyfikuje się je adwokatom, którzy uprawnieni są do ustosunkowania i następnie, jeżeli skorzystają ze swojego prawa, rzecznik sprawiedliwości sporządza *votum definitiva pro rei veritate*, które stanowi przedmiot dyskusji na kongresie [Malecha 2009, 580].

5. Dyspozycyjność stron procesowych

Niewątpliwie przejawem dyspozycyjności stron w postępowaniu sporno-administracyjnym jest inicjatywa procesowa rekursującego do zaskarżenia krzywdzącego go aktu administracyjnego. Rozwiązanie to jest zgodne z przyjętą w kan. 1501 KPK/83 zasadą *nemo iudex sine actore*, zważywszy iż *Lex propria* nie przewiduje możliwości wszczęcia postępowania sądowno-administracyjnego bez inicjatywy procesowej strony.

Strona powodowa na zasadzie art. 108 *Normae Speciales* mogła również dołączyć do rekursu prośbę o zawieszenie wykonania zaskarżonego aktu z załączeniem poważnych motywów lub dokumentów, na których opiera prośbę. Również *Lex propria* przewiduje taką możliwość, jednakże prawo to jest jeszcze bardziej zaakcentowane w aktualnie obowiązujących przepisach, przede wszystkim ze względu na to, iż nie tylko powód może domagać się zawieszenia wykonania zaskarżonego aktu, ale uprawnienie to przysługuje również promotorowi sprawiedliwości w najpoważniejszych sprawach. Niewątpliwie zatem art. 95 *Lex propria* stanowi wzmocnienie prawa do obrony rekursującego.

Kolejnym uprawnieniem strony wnoszącej rekurs zgodnie z art. 123 § 2 PB była możliwość wniesienia wniosku o naprawienie szkód wyrządzonych nielegalnym aktem, przy dostrzeżeniu faktu, iż przepisy *Normae Speciales* nie przewidywały jeszcze takiej możliwości. Natomiast *Lex propria* w art. 101-103 ustaliło, że złożenie takiego wniosku jest możliwe do stadium *delibatio oralis summaria*, który odpowiada w zwykłym procesie spornym *contestatio litis et formula dubiorum*. Dookreślony został zatem podmiot, do którego należy złożyć wniosek, a także wyposażono prefekta i Kolegium

w kompetencję do odroczenia wydania decyzji o naprawieniu szkód do czasu ostatecznego wyroku wydanego przez Sygnaturę [tamże]¹⁴.

Niewątpliwie ograniczeniem swobody działania strony w postępowaniu sporno-administracyjnym jest brak możliwości osobistego udziału w czynnościach dowodowych i przymus adwokacki z art. 16 *Lex propria*, o którym była już mowa wcześniej. To do adwokata należeć będzie pisanie skargi powodowej, reprezentowanie strony w trybunale, informowanie o przebiegu procesu, otrzymywanie notyfikacji. Adwokat może wykonywać czynności procesowe, które nie należą do stron procesu z natury rzeczy, poza tym nie jest on uprawniony dokonywać czynności, które mogłyby przynieść szkodę prawu, co do którego aktualnie toczy się postępowanie, chyba że otrzyma od strony specjalne zlecenie [Miziński 2011c, 337-38].

6. Niezawisłość i bezstronność sędziego kościelnego

Zgodnie z art. 126 *Normae Speciales*, w wypadkach nieprzewidzianych w sposób wyraźny w przepisach szczegółowych należało stosować przepisy ustalone w księdze czwartej, części pierwszej, sekcji pierwszej KPK/83, tytuły od III do XIII. *Lex propria* stosownie do treści art. 122 rozszerzył zaś zakres możliwości odpowiedniego stosowania innych źródeł prawa. Ponieważ problematyka niezawisłości sędziowskiej była szeroko analizowana przez autora w innym opracowaniu¹⁵, a przytoczone przepisy w sprawach nieuregulowanych odsyłają m.in. do KPK/83, dlatego też, aby nie dokonywać rekapitulacji wcześniej poczynionych rozważań, uwaga zostanie zawrócona li tylko na elementy niezawisłości i bezstronności, które wprost podnoszone są w literaturze przedmiotu albo odnoszą się do sądownictwa administracyjnego i stanowią odmienności w stosunku do przepisów kodeksowych. W zakresie prawnych gwarancji niezawisłości sędziego kościelnego dochodzi do modyfikacji względem KPK/83 jedynie w zakresie nominacji, bowiem zgodnie z art. 5 § 1 PB prefekt, przewodniczący, członkowie dykasterii, sekretarz i pozostali wyżsi urzędnicy, a także konsultorzy mianowani byli przez papieża. Również przepis art. 1 § 1 *Normae Speciales* przewidywał takie rozwiązanie, zgodnie z którym Najwyższy Trybunał Sygnatury Apostolskiej składał się z dwunastu kardynałów, mianowanych przez papieża. Przepis ten został utrzymany przez *Lex propria* w art. 1 § 1.

¹⁴ Na temat odpowiedzialności władzy kościelnej za szkody zob. Lempa 1985.

¹⁵ Zob. Andrzejewski 2021, 18-26.

Na pierwszy plan w zakresie gwarancji procesowych niezawisłości sędziego kościelnego na etapie rozpoznawania sprawy wysuwa się postępowanie w przedmiocie wyłączenia sędziego, gdzie zgodnie z art. 23 i 24 *Lex propria*, w przypadku zgłoszenia *exceptio suspicionis* przeciwko prefektowi lub jednemu z kardynałów, prośba o wyłączenie kierowana jest do Ojca Świętego. Natomiast w przypadku wniosku o wyłączenie innych sędziów, stosuje się analogię do norm zawartych w KPK/83 i dlatego o wyłączeniu sędziego decyduje prefekt [Małecha 2009, 575]. Mimo możliwości zmniejszenia liczby kolegium z pięciu do trzech sędziów na mocy art. 21 *Lex propria*, nadal wydaje się zachowana gwarancja procesowa niezawisłości sędziego w postaci kolegialności trybunału. W przepisach *Lex propria* utrzymana została również zasada nadrzędności sędziego wobec stron procesu, która także wyraża gwarancję niezawisłości na etapie rozpoznawania sprawy. W tym zakresie wystarczy wskazać chociażby na uprawnienia prefekta do decydowania o przyjęciu czy odrzuceniu rekursu, odpowiednio do art. 5 § 2, 2° *Lex Propria*.

Natomiast w odniesieniu do gwarancji procesowych niezawisłości sędziego kościelnego na etapie wyrokowania, w tym zwłaszcza w kontekście ograniczenia praw do zaskarżenia wyroku należy zauważyć, iż w postępowaniu sporno-administracyjnym od decyzji kolegium nie przysługuje apelacja, ale możliwa jest skarga o nieważność, a także prośba o przywrócenie do stanu poprzedniego. Co więcej, powyższe środki nie wykluczają możliwości zwrócenia się do Ojca Świętego z prośbą o ponowne rozpatrzenie sprawy [Leszczyński 2008b, 152]. W tym miejscu wymaga podkreślenia jeszcze jedna gwarancja w postaci tajności dyskusji i wyrokowania, zwłaszcza w kontekście obecności na posiedzeniu kolegium sekretarza, który ma zagwarantowaną możliwość uczestnictwa bez prawa głosu, a po sprawozdaniu, na zasadzie art. 47 § 2 *Lex Propria* opuszcza posiedzenie kolegium.

W literaturze przedmiotu zwracano uwagę, szczególnie na kanwie prac nad rewizją Kodeksu Prawa Kanonicznego z 1917 r.¹⁶, iż przewidziany system rekursów administracyjnych nie zabezpiecza bezstronności decyzji rozstrzygających spór administracyjny. Po wprowadzeniu sądownictwa administracyjnego pisano, że „już na obecnym etapie uwidocznilo się dążenie Prawodawcy kościelnego do dostosowania zasad i postulatów współczesnego prawa administracyjnego do natury społeczności kościelnej np.:

¹⁶ *Codex Iuris Canonici Pii X Pontificis Maximi iussu digestus Benedicti Papae XV auctoritate promulgatus* (27.05.1917), AAS 9 (1917), pars II, s. 1-593.

postulatu uzyskania możliwie bezstronnego wyroku sądowego w sporze administracyjnym” [Paczóski 1982, 114]. Na Międzynarodowym Kongresie Prawa Kanonicznego w 2011 r., J. Canosa w swoim wystąpieniu pt. *Ochrona sądowa* zwrócił uwagę na konieczność kontroli każdego działania władzy kościelnej pod kątem dobrego funkcjonowania i sprawiedliwości. Podkreślił ponadto, iż proces prowadzony przed bezstronnym trybunałem pozwala na formalną równość stron i z tej racji ochrona praw wiernych wobec działań duszpasterzy wymaga nadal większej skuteczności [Słowikowska 2012, *passim*].

Podsumowanie

Podsumowując rozważania na temat zasady kontrydiktoryjności w postępowaniu sporno-administracyjnym nie można nie dostrzec, iż niewątpliwie warunkiem prowadzenia tego postępowania jest skarga strony pokrzywdzonej aktem administracyjnym. Dopiero bowiem wraz ze złożeniem rekursu rozpoczyna się postępowanie sądowe, a wymogi formalne rekursu są bardzo podobne do wymogów skargi powodowej w zwyczajnym procesie spornym. Wobec braku możliwości samodzielnego wszczęcia postępowania przez drugą sekcję Sygnatury Apostolskiej należy stwierdzić, iż ten warunek zasady kontrydiktoryjności został spełniony. Przedmiot postępowania sporno-administracyjnego jest swoisty dla tego postępowania, a jego oznaczenie nie budzi wątpliwości. Działania sekretarza Sygnatury zmierzają do tego, aby każda ze stron wiedziała, co stanowi przedmiot rozpoznania oraz znała konsekwencje wynikające z prawa materialnego w tym zakresie. Dzięki pracy sekretarza, każda ze stron powiadamiana jest o pismach wnoszonych nie tylko przez stronę przeciwną, ale także o wotach wnoszonych przez promotora sprawiedliwości.

W postępowaniu przed trybunałem administracyjnym występują przeciwnie strony procesowe, a także organ sądowy, procesowy uprawniony do rozstrzygnięcia spornej kwestii. Istnieje zatem klasyczny podział na rekursującego oraz organ władzy kościelnej, którego decyzją czuje się pokrzywdzony podmiot wnoszący rekurs, a także organ procesowy powołany do rozstrzygnięcia sporu. Organem powołanym do finalnego rozstrzygnięcia jest kolegium sędziowskie, jednakże nie może ująć uwadze, iż na etapie wstępnym, to sekretarz decyduje o losach rekursu, mimo iż nie jest organem sądowym. Od jego decyzji przysługuje odwołanie do kongresu, na którym podejmuje decyzje prefekt, a więc już organ sądowy.

Przechodząc do równouprawnienia stron należy podkreślić, iż niemożliwe jest osiągnięcie idealnego równouprawnienia stron procesowych. O ile pozytywnie należy ocenić przedstawianie przez adwokatów swoich *memoriale* w odpowiedzi na pisma strony przeciwnej i promotora sprawiedliwości, a także możliwości zaskarżenia decyzji o odrzuceniu rekursu, o tyle wprowadzenie tak daleko idących konsekwencji procesowych dla strony powodowej, o których była mowa w art. 16 § 2 *Lex propria*, przy braku wprowadzenia analogicznego rygoru po stronie pozwanej, znacznie zaburza postulat równouprawnienia stron, składający się na część składową zasady kontrydiktoryjności.

Przedstawione powyżej zastrzeżenia łączą się z kolejnym elementem zasady kontrydiktoryjności, jakim jest niezbędne minimum dyspozycyjności stron procesowych, a więc możliwości wpływu na wynik i przebieg procesu. Analizując przepisy regulujące funkcjonowanie strony przed sądem administracyjnym nie można oprzeć się wrażeniu, że to adwokat w tym postępowaniu wysuwa się na pierwszy plan wraz z szeregiem czynności, do których jest uprawniony. Natomiast zakres osobistego działania w procesie strony wnoszącej rekurs jest w tym przedmiocie bardzo ograniczony. Czy zatem, aby na pewno w postępowaniu sporno-administracyjnym wymóg minimalnej dyspozycyjności stron procesowych został spełniony? Można mieć w tym zakresie uzasadnione wątpliwości. Ostatnim warunkiem funkcjonowania zasady kontrydiktoryjności jest wyposażanie organu procesowego powołanego do rozstrzygania sprawy w atrybut niezawisłości i bezstronności. Na podstawie zaprezentowanych poglądów doktryny można uznać, iż bezstronność organu procesowego w postępowaniu sporno-administracyjnym była istotna, nie tylko w chwili wprowadzenia sądownictwa kościelnego w sprawach administracyjnych, ale znaczenie tego atrybutu podkreślane jest również w aktualnej dyskusji naukowej. W odniesieniu zaś do drugiego atrybutu organu procesowego należy stwierdzić, iż aktualnie obowiązujące normy nieznacznie modyfikują gwarancje prawne i procesowe niezawisłości sędziego kościelnego. Zmiany te zaś wynikają z natury samego Najwyższego Trybunału Sygnatury Apostolskiej.

Konkludując, niewątpliwie reforma papieża Benedykta XVI z 2008 r. miała istotny wpływ na zakres obowiązywania zasady kontrydiktoryjności w procesie sporno-administracyjnym przed Najwyższym Trybunałem Sygnatury Apostolskiej. Było to swoiste preludium przed dalszymi zmianami w kanonicznym procesie sądowym dokonany już przez następcę

papieża Benedykta XVI, papieża Franciszka, który zreformował w 2015 r. małżeńskie prawo procesowe listem apostolskim motu proprio *Mitis Iudex Dominus Iesus*¹⁷, a w 2021 r. kanoniczne prawo karne na mocy konstytucji apostolskiej *Pascite gregem Dei*¹⁸. Papież Franciszek, idąc za przykładem swojego poprzednika Benedykta XVI, kontynuuje reformę kanonicznego prawa procesowego w kierunku kontradyktoryjności w procesach o stwierdzenie nieważności małżeństwa, a od niedawna również w procesie karno-sądowym.

PIŚMIENNICTWO

- Andrzejewski, Maciej. 2021. „Realizacja zasady kontradyktoryjności w kanonach Kodeksu Prawa Kanonicznego po reformie procesu o stwierdzenie nieważności małżeństwa papieża Franciszka (dyspozycyjność i niezawisłość).” *Biuletyn Stowarzyszenia Kanonistów Polskich* 31, nr 34:9-32.
- Berlingo, Salvatore. 2010. „La competenza di legittimità e di merito della Segnatura Apostolica secondo la «Lex propria».” W *Iustitia et iudicium: studi di diritto matrimoniale e processuale canonico in onore di Antoni Stankiewicz*, t. 4, red. Janusz Kowal, i Joaquín Llobell, 2279-300. Città del Vaticano: Libreria Editrice Vaticana.
- Białobrzeski, Tomasz. 2010. „Ustanowienie trybunałów administracyjnych według schematu Kodeksu Prawa Kanonicznego z 1982 r.” *Prawo Kanoniczne* 53, nr 1-2:233-44.
- Białobrzeski, Tomasz. 2011a. „Violatio legis w świetle wyroku Najwyższego Trybunału Sygnatury Apostolskiej c. Castillo Lara z 22 sierpnia 1987 r.” *Prawo Kanoniczne* 54, nr 3-4:305-22.
- Białobrzeski, Tomasz. 2011b. „Wady kościelnych aktów prawnych.” W *Organizacja i funkcjonowanie administracji w Kościele*, red. Józef Krukowski, Wiesław Kraiński, i Mirosław Sitarz, 179-200. Toruń: Wydawnictwo Naukowe Uniwersytetu Mikołaja Kopernika.
- Canosa, Javier. 2006. „I principi e le fasi del procedimento amministrativo nel diritto canonico.” *Ius Ecclesiae* 18, nr 3:551-77.

¹⁷ Franciscus PP., Litterae apostolicae motu proprio *Mitis Iudex Dominus Iesus* quibus canones Codicis Iuris Canonici de Causis ad Matrimonii nullitatem declarandam reformatur (15.08.2015), AAS 107 (2015), s. 958-67; tekst polski: Franciszek, *List apostolski motu proprio Mitis Iudex Dominus Iesus reformujący kanony Kodeksu Prawa Kanonicznego dotyczące spraw o orzeczenie nieważności małżeństwa (tekst łacińsko-polski)*, Wydawnictwo Diecezji Tarnowskiej Biblos, Tarnów 2015.

¹⁸ Franciscus PP., Constitutio apostolica *Pascite gregem Dei* qua Liber VI Codicis Iuris Canonici reformatur (23.05.2021), „L'Osservatore Romano” (01.06.2021), s. 2-4.

- Garstecki, Piotr. 2011. „Przyczyny i skutki wadliwości kościelnego aktu administracyjnego.” *Studia Redemptorystowskie* nr 9-10:367-92.
- Greszata-Telusiewicz, Marta. 2010. „Specyfika kościelnego postępowania sporno-administracyjnego w relacji do norm procesu zwyczajnego.” W *Kościelne prawo procesowe. Prawo Rodzinne. Materiały i Studia*, t. V, red. Andrzej Dzięga, Marta Greszata-Telusiewicz, Zdzisław Jancewicz, i in., 435-54. Lublin: Wydawnictwo Diecezjalne i Drukarnia w Sandomierzu.
- Krukowski, Józef. 1977. „Skutki rekursu administracyjnego do Drugiej Sekcji Sygnatury Apostolskiej.” *Prawo Kanoniczne* 20, nr 3-4:177-86.
- Krukowski, Józef. 1979. *Sprawiedliwość administracyjna w Kościele (zarys problematyki)*. Lublin: Redakcja Wydawnictw KUL.
- Krukowski, Józef. 1985. *Administracja w Kościele. Zarys kościelnego prawa administracyjnego*. Lublin: Redakcja Wydawnictw KUL.
- Krukowski, Józef. 2011. *Prawo administracyjne w Kościele*. Warszawa: Wydawnictwo Uniwersytetu Kardynała Stefana Wyszyńskiego.
- Kwilosz, Sylwia. 2015. „O możliwości zastosowania polskich przepisów regulujących postępowanie mediacyjne przed sądami administracyjnymi na forum kościelnym.” *Analecta Cracoviensia* 47:217-32.
- Lempa, Florian. 1985. *Odpowiedzialność administracji kościelnej za szkody wynikłe z nielegalnego aktu administracyjnego*. Lublin: Redakcja Wydawnictw KUL.
- Leszczyński, Grzegorz. 2008a. „Charakterystyka rekursu do II Sekcji Sygnatury Apostolskiej.” *Prawo Kanoniczne* 51, nr 3-4:261-74.
- Leszczyński, Grzegorz. 2008b. *Kościelna procedura administracyjna w Kodeksie Prawa Kanonicznego Jana Pawła II*. Warszawa: Wydawnictwo Uniwersytetu Kardynała Stefana Wyszyńskiego.
- Leszczyński, Grzegorz. 2011. „Zasady ogólne procedury administracyjnej w Kodeksie Prawa Kanonicznego z 1983 roku.” W *Organizacja i funkcjonowanie administracji w Kościele*, red. Józef Krukowski, Wiesław Kraiński, i Mirosław Sitarz, 167-78. Toruń: Wydawnictwo Naukowe Uniwersytetu Mikołaja Kopernika.
- Leszczyński, Grzegorz. 2014. „Procedura rekursu do II Sekcji Sygnatury Apostolskiej.” *Prawo Kanoniczne* 57, nr 2:71-90.
- Llobell, Joaquín. 2009. „La nuova “lex propria” della Segnatura Apostolica e i principi del processo canonico.” *Ius Ecclesiae* 21, nr 2:441-94.
- Malecha, Paweł. 2009. „Lex propria Najwyższego Trybunału Sygnatury Apostolskiej.” W *Finis legis Christus. Księga pamiątkowa dedykowana księdzu profesorowi Wojciechowi Góralskiemu z okazji siedemdziesiątej rocznicy urodzin*, t. I, red. Józef Wroceński, i Jan Krajczyński, 565-86. Warszawa: Wydawnictwo Uniwersytetu Kardynała Stefana Wyszyńskiego.

- Miziński, Artur. 2005. „Motyw rekursu sądowego do Drugiej Sekcji Sygnatury Apostolskiej.” *Roczniki Nauk Prawnych* 15, nr 2:233-47.
- Miziński, Artur. 2011a. „Pojęcie kościelnego aktu administracyjnego.” W *Organizacja i funkcjonowanie administracji w Kościele*, red. Józef Krukowski, Wiesław Kraiński, i Mirosław Sitarz, 109-42. Toruń: Wydawnictwo Naukowe Uniwersytetu Mikołaja Kopernika.
- Miziński, Artur. 2011b. „Rekurs do Najwyższego Trybunału Sygnatury Apostolskiej z tytułu nielegalności aktu administracyjnego.” *Teka Komisji Prawnej PAN Oddział w Lublinie* 4:102-17.
- Miziński, Artur. 2011c. *Status prawny adwokata w Kościele łacińskim*. Lublin: Wydawnictwo Archidiecezji Lubelskiej Gaudium.
- Miziński, Artur. 2012. „Polubowne rozstrzygnięcie sporów administracyjnych według przepisów Kościoła Łacińskiego.” *Prawo Kanoniczne* 55, nr 4:3-20.
- Paczowski, Mieczysław. 1982. „Podmiot rekursu administracyjnego do Drugiej Sekcji Sygnatury Apostolskiej.” *Studia Płockie*, nr 10:107-14.
- Romanko, Agnieszka. 2015. „Kompetencje administratora diecezji w sytuacji sede vacante dotyczące organów mediacyjnych” (kan. 1733 § 2).” *Kościół i Prawo* 17, nr 4:53-72.
- Rozkrut, Tomasz. 1999. „Najwyższy Trybunał Sygnatury Apostolskiej: historia, kompetencje oraz znaczenie Trybunału Apostolskiego w życiu Kościoła.” *Polonia Sacra* 4:167-79.
- Sitarz, Mirosław. 2011. „Zasada legalności w sprawowaniu władzy administracyjnej w Kościele.” W *Organizacja i funkcjonowanie administracji w Kościele*, red. Józef Krukowski, Wiesław Kraiński, i Mirosław Sitarz, 65-86. Toruń: Wydawnictwo Naukowe Uniwersytetu Mikołaja Kopernika.
- Słowikowska, Anna. 2012. „Sprawozdanie z XIV Międzynarodowego Kongresu Prawa Kanonicznego, Warszawa, 14-18 września 2011 r.” *Biuletyn Stowarzyszenia Kanonistów Polskich* 22:15-25.
- Świniarski, Czesław. 1972. „Rekurs w świetle „Norm Specjalnych” Sygnatury Apostolskiej (Kwestie wybrane).” *Prawo Kanoniczne* 15, nr 3-4:125-34.
- Wenz, Wiesław. 2009. „Najwyższy Trybunał Sygnatury Apostolskiej.” W *Illum Oportet Crescere. Księga Pamiątkowa dla uczczenia Kardynała Zenona Grocholewskiego*, red. Waldemar Irek, i Grzegorz Sokołowski, 53-62. Wrocław: Papieski Wydział Teologiczny.

Wpływ *Lex propria* Najwyższego Trybunału Sygnatury Apostolskiej na zakres obowiązywania zasady kontryktoryjności w procesie sporno-administracyjnym

Abstrakt

Artykuł porusza problematykę wpływu listu apostolskiego motu proprio *Antiqua ordinatione papieża* Benedykta XVI na zakres obowiązywania zasady

kontradyktoryjności w procesie sporno-administracyjnym przed Najwyższym Trybunałem Sygnatury Apostolskiej. W tym kontekście rozważania dotyczą zmian, jakie reforma papieża Benedykta XVI wprowadziła w zakresie minimalnych warunków kontradyktoryjności postępowania w analizowanym procesie kanonicznym w odniesieniu do jego elementów dotyczących skargi jako impulsu procesowego, oznaczenia przedmiotu procesu, stron sporu i podmiotu uprawnionego do jego rozstrzygnięcia, równouprawnienia stron procesowych, minimum dyspozycyjności stron, organu procesowego wyposażonego w atrybuty niezawisłości i bezstronności. W konkluzji należy stwierdzić, iż reforma papieża Benedykta XVI z 2008 r. miała istotny wpływ na zakres obowiązywania zasady kontradyktoryjności w procesie sporno-administracyjnym przed Najwyższym Trybunałem Sygnatury Apostolskiej.

Słowa kluczowe: prawo kanoniczne, zasada kontradyktoryjności, proces sporno-administracyjny, *Lex propria*, reforma papieża Benedykta XVI

Impact of the Supreme Tribunal of the Apostolic Signatura's *Lex Propria* on the Scope of the Adversarial Principle in the Contentious-administrative Process

Abstract

The paper examines the influence of the Apostolic Letter *Motu Proprio Antiqua ordinatione* written by Pope Benedict XVI on the scope of the adversarial principle in the administrative litigation proceedings before the Supreme Tribunal of the Apostolic Signatura. In this context, the considerations concern the changes that the reform of Pope Benedict XVI introduced in the scope of the minimal conditions for adversarial proceedings in the analysed canonical process in relation to its elements, i.e.: complaint as a proceeding impulse, classification of the object of the process, parties of the dispute and the entity entitled to settle it, equality of the litigants, minimum disposition of the parties, an independent and impartial judicial organ. In conclusion, the 2008 reform of Pope Benedict XVI has had a significant impact on the scope of the adversarial principle in the administrative litigation proceedings in the Supreme Tribunal of the Apostolic Signatura.

Keywords: canon law, principle of contradiction, contentious-administrative process, *Lex propria*, reform of Pope Benedict XVI

Information about Author: DR. MACIEJ ANDRZEJEWSKI, Department of General Norms and Legal Theory, Faculty of Canon Law, the Pontifical University of John Paul II in Cracow; correspondence address: ul. Kanonicza 9/408, 31-002 Kraków, Poland; e-mail: maciej.andrzejewski@upjp2.edu.pl; <https://orcid.org/0000-0001-8440-2426>